

## Розум чи серце у поета.

(Думки читача).

Мотто: „У нас завелася мода хвалити мистця не тоді, коли дає добрий твір, а передовсім тоді, коли дає щось „нового“ (нібито! — бо досі, „нове“ в нас є тільки наслідуванням чужого), навіть коли це „нове“ противиться підставовим поняттям мистецтва. Гін за щораз новим є поганим виявом інтелектуальної зарозумілості, а властиво — інтелектуального снобізму“...

*І. Федорович-Малицька.*

Ще цитата: „Чи не краще сказати щиру правду й признати добросовісно: Є в Західній Україні молоді поети, що не можуть жити без західньої культури, як людина не може жити без повітря... І тих — ще дуже нечисленних! — поетів пізнати відразу. В них є те єдине\*), що творить справжнього поета, що єдине було все найвищим критерієм поетичного твору — сила слова\*), бо без неї всяка поезія буде тільки недорікою. Але треба ту силу слова не тільки зрозуміти\*), а й піддатися їй у повній насолоді“... *Др. Ярослав Гординський.* („Назустріч“ ч. 8, 1935).

Ці цитати викликають деякі рефлексії — ними й хочу поділитися з ш. читачами.

Щиру правду каже Др. Я. Гординський, що наші поети — нечисленні; дійсно, справжніх поетів ми маємо дуже мало. В цім погоджуюся з Др. Я. Г. Тільки... з поняттям „справжній поет“ у мене вжуться трохи інакші прикмети, як у ш. автора згаданої цитати.

Бачите, Др. Я. Гординський „справжніми поетами“ вважає тільки нечисленних аматорів (епігонів) західньої культури, що мають те „єдине“ (що творить, мовляв, справжнього поета!) — силу слова. Др. Я. Г. не назвав цих поетів. Розуміємо батьківську скромність; розуміємо й не зовсім зручну ситуацію, в якій була, певне, редакція „Назустрічі“<sup>2)</sup>). Одначе цю таємницю дуже легко розшифрувати. Ось погляньмо тільки до УЗЕ — і в III. томі в 801. колюмі прочитаємо, що пише Др. М. Рудницький: „За зразками европ. літератури йдуть неприналежні до ніякого напрямку М. Рудницький... М. Павлюк... С. Гординський, Ю. Косач, Б. Антонич, Н. Ливицька-Холодна й ін.“<sup>3)</sup>.

Ось і вся тайна! Це ті єдині, що мають „силу слова“ „Справжні поети“! Шість імен...

1) Підкреслення мої. *N. N.*

2) М. Рудницький і С. Гординський — члени редакції „Назустрічі“.

3) Беру тих, що пишуть вірші. *N. N.*

Одначе гадаю, що так „зле“ в нас не є... Треба тільки трохи поширити критерій, з яким підходимо до оцінки творчості поета. Бо — що поета творить єдино сила слова, з цим я не погоджуюся.

Безперечно письменники, а надто поети, мусять мати здібність уміло орудувати своєю формальною зброєю: словом. Оригінальний стиль, влучні новотвори, сміливі, нові порівняння, епітети, тропи, фігури й т. п. формальні засоби — це безумовно важне. Коли воно дійсно нове, оригінальне, свіже — це половина а того, що творить поезію. Але — не все!

Поезія — насамперед творчість. Ось тут ми й приходимо до того, що одні поети творять, а другі — пишуть вірші, (хоч би й добре орудуючи словесним матеріалом).

Один тепер уже відомий наш поет розповідав одного разу, як він ішов у Варшаві вулицею з другим поетом, польським; як вони в виставовім вікні побачили якусь річ, як польський поет нагло скрикнув: „О, є нова рима! На завтра буде вірш!“ (Ще він до назви тої речі випадково підшукав оригінальну риму). І ось „поезія“ вже готова.

Подібний процес „творчості“ відбувають і наші поети, що мають „єдино силу слова“. Аж бє в вічі їхне уперте „шукання“ нових слів, римів, порівнянь. Читаєш, наприклад вірші, де римуються: „роскіш“ і „тубероз кіш“, або: „радощів“ і „гра дощів“, або: „хижі — футуризи“ — і в тебе дійсно пробуджується цікавість: ану! ану, що він ще „нове“ вишукав!.

На жаль... поза цікавістю ці вірші не викликають складніших рефлексій, не залишають глибших слідів. Бо їх створив розум — холодний, обрахований, „чужий“, далекий...

А справжній поет — це творець! Безумовно, він мусить уміло орудувати словом, мусить мати „сиду слова“. Але ця сила слова в нього — за сіб, а не ціль. У поета ж розумовця слово — вісь, ядро, суть поезії; „зміст“ (себто: почування, ідеї, образи, колізії) „допасовується“ до знайдених нових слів.

Справжній поет творить стимулом тої ірраціональної стихійної сили, що її ми звемо: надхнення, творча уява. Поет сприймає життєві явища вражливіше, відчуває гостріше. Його душа — горнило, вулкан, де палахкотять емоції, зударяються ідеї. І коли почування дозрівають, образи оформлюються — аж тоді вже з'являється слово, але як знаряд, як функція того аргументу, що ним є творча візія в душі поета.

Візьмім ось кілька прикладів, розгляньмо їх і зробім висновки.

Євген Маланюк — відомий поет, що вже не потребує вибачального прикметника: молодий, надійний. Має багато прихильників, головно між молоддю. Справді не можна відмовити Маланюкові: пише гарні вірші. Біда тільки, що Маланюк — розумовець. А це робить з нього тільки техніка-віртуоза, „майстра вірша“, а не поета з Божої ласки.

Порівняймо ось хоч би ці, подібні до себе уривки:

## Шевченко:

І світає, і смеркає,  
 День Божий минає,  
 І знову люд потомлений,  
 І все спочиває...  
 Тільки я, мов окаяний,  
 І день і ніч плачу  
 На розпутьях велелюдних,  
 І ніхто не бачить;  
 І не бачить, і не знає...  
 Оглухли, не чують...  
 Кайданами міняються,  
 Правдою торгують,  
 І Господа зневажають, —  
 Людей запрягають  
 В тяжкі ярма, орють лихо,  
 Лихом засівають...  
 А що вродить? Побачите,  
 Які будуть жива!...

## Маланюк:

І гоми́, і весна, і промені ясні —  
 Все в тишу запада повільно-невблаганно.  
 І хмара чорна йде усід мойї весні,  
 І хму́ро вироста...  
 А я, мов окаяний,  
 Ось причаївсь і жду. Опуститься обух  
 І не озветься день оглохлою луною,  
 І воля звільнена, і полонений дух  
 Байду́жо пропливуть над чорною весною...

(„Земна Мадонна“, ст. 30.).

З одного боку: крик наболілого серця, муки великої душі, що все відчуває стократно гостріше, тонше, ніж юрба; кольорсальна динамічна й така велика суггестивна сила, що при слуханні доброї деклямації у вас мурашки біжать поза спиною. Тут творить серце. В екстазі творчого надхнення народжуються почування, колізії, образи. Стихійно, як повінь; слова, як лява, виливаються з кратера душі. Це творить справжній поет; а „пише“ не чорнилом, а сльозами чи кровю власного серця.

У Маланюка велика частина дотеперішніх його критиків підмічала якраз протилежне: розумовість його творчости не огріту теплом серця, не вистраждану душею. У нього не надхненні поетичні візі народжують слова, а навпаки — тут безоглядна погоня за отим „новим“, про що писала п. І. Федорович-Малицька. Тут не стихійна творчість тремтливого надхнення, а різьблення з холодного мармуру такого ж мармурово-холодного вірша. Всі впевнення Маланюка щодо його „гніву“, „болів“, „мук“, „скарг“ і т. п. (загально-людських, національних чи особистих) — якось не зворушують. Вірші його не мають суггестивної сили.

Зате, безумовно, дуже цікавлять читача своєю формальною стороною. І дійсно бачимо: для зручного римування, для „сві-

жости“ ассонансів і т. д. тут на послугах і історія, і географія, і філософія, і астрономія, і медицина — ціла енциклопедія!

\* \* \*

На тлі цього штучного патосу, вишуканих форм приємно відбивають вірші Богдана Кравцева. Це — поет, з ідеологією, зближеною до Маланюкової. Може не такий шумнодзвонний, як Маланюк, але зате — з душею, зі щирим чуттям. Поет!

Утиснене в холодні ржаві шпуги  
і скуте серце повяззю зо сталі —  
невгванте все рветься далі й далі  
й палає палом пориву й натуги.  
І в зимних штаб і ночей чорні смуги  
вплела ти ніжною рукою ткалі:  
і перли слів, і смажних уст коралі,  
і прозолоть ниток чекання й туги.

Та все ж... Якщо колись заради мене  
із губ твоїх, що валять так принадно,  
небачно впаде слово милосердне, —  
то серце горде — вражене, шалене  
твої дари всі знівечить нещадно,  
в ненависті стужаві, затвердне<sup>1)</sup>.

Безпретенсійність, невишуканість, а зате дійсна сила слова — бо це слово виллялося з глибин душі; воно насичене кровю серця. Це слово — символ щирого чуття, а не фетіш сам у собі; через це воно — переконливе, не порожнє. Не без впливу й те, що це слово — ствержене, скріплене дійсністю<sup>1)</sup>. Правда, не конче, щоб поет сам усе реально „пережив“, „вистраждав“. Світ ідей і емоцій, створений рефлексивно творчою уявою, це — для творчості така сама дійсність; треба тільки, щоб той світ впливав дійсно з художнього джерела — надхнення. Одначе щирість слова, скріплена дійсністю, покриває поезію якоюсь авреолею, глибше промовляє до серця. Це дуже помітно хоч би на „Кобзарі“. У Б. Кравцева також ділає ця дійсно щира нотка його лірики.

### М. Рудницький.

„Жду листа“.

Жду листа.  
Ні! — Одного слова!  
„Здорова,  
Побачимось“...  
Днина без тебе  
пуста.

А ночі?  
В гарячому потоці

<sup>1)</sup> Цей вірш наводить автор статті як доказ, що поета в слово виливається справді з глибин душі, а не як зразок гарного і доброго почування. Навпаки, гордість, що не зносить милосердя і готова з тої причини переменитись в ненависть, не належить зовсім ані до гарних, ані до морально добрих почувань. Її слід в собі поборювати. *Ред.*

пю нектар Геби —  
 — твої уста.  
 Вранці серце  
 втомлене  
 від радощів.  
 Навіть гра дощів  
 ненависних  
 чудова!  
 Не жду листа.  
 Ні слова.  
 — Тебе!

**Б. Лепкий:**  
 Intermezzo

Не прошу любови ані ласки,  
 Бо любови випрохать не мож —  
 Будь мені, як королівна з казки,  
 Що заснула серед срібних рож.

Будь мені, як тая біла дама,  
 Що по замку в тиху північ йде;  
 Будь мені неначе скарб Сезама,  
 Ключ пропав.. ніхто не віднайде.

\*

І настануть ночі сині,  
 веснянії  
 Заспівають на калині  
 соловії  
 Вийде хлопець під калину  
 і дівчина —  
 І буде їм в ту годину  
 ніч як днина  
 І буде їм сонце сяти  
 (в їхній груди),  
 Тільки нас тоді, моя ти,  
 там не буде

Дві еротики. Проза й поезія. Де проза, а де поезія — читачі, мабуть, бачать самі. Одна занадто „реальна“ своїм сюжетом та й трактуванням такої делікатної речі, як кохання. Це кохання обдерте з усякої духовости, зведене до фізіології: прийди... ніч... нектар Геби — уста... а вранці задоволений пересит. Життєве явище не перейшло через горно душі, не ушляхотнилося спаленням в тім горні занадто прозаїчних деталей, не овіяне ідеалізмом ніжною поетичною вдачі. Тут творив розум і змисли. Не ратує ситуації й „сила слова“. Бо ця „сила“ неодоухотворена, зовсім змислова, занадто механічна.

Менш-більш такий самий характер має й увесь інший „поетичний доробок“ М. Рудницького: механічне здіплювання „нових“ „свіжих“ „сильних“ слів, не огріте творчим надхненням. В приливі щирости сам М. Рудницький одну свою „поезію“ (для нього — типову, характеристичну) назвав: „Тільки вірш“. Закінчує цю „поезію“ автор словами:

„Тільки строфа.. А може? Ні! Ледве чи вірш“,,

Аж так далеко, щоб навіть віршем не назвати цього овочу творчості, ми не підемо. Але поезії тут дійсно нема жадної, хоч і багато сильних римів: „строфа — філософа“, „проблема — Поліфема“, „нам, там — гіпопотам“, „бірж — вірш“ і т. д. Дійсно тільки вірш; хоч з претенсіями на „модерність“, „європейскість“, мовляв, справжню поетичність...

У Богдана Лепкого (в наведеном прикладі) — відразу ж бе в вічі ідеалістичний підхід до теми. Вона овіяна серпанком неосягненого ідеалу (в першій частині); велика віддаль його (ідеалу) від буденного життя робить його привабливим, таємничим.

У Рудницького кохання обнажене до останнього — у Лепкого огорнене поетичними чарами. Навіть там, де це кохання вже менш-більш сконкретизоване (хлопець і дівчина під каліною) — і там воно опромінене сяйвом внутрішнього світла „в їхній груди“), не стягнене з котурнів до... ліжка чи отомани.

Ось і протиставлення: з одного боку „європейскість“ і „сила (слова“ — з другого візії творчого надхнення.

Зробім ще одне порівняння й перейдемо до висновків.

### С. Гординський:

Я на селі. Доці докраю допекли!  
Книжки всі прочитав. Стає щораз то гірше,  
Як киснуть так без книг. І втішивсь я, коли  
Поштар мені від Вас приніс пакетик віршів.

Повірте! — приємніш немає як слова  
Бажана й Рильського! Ніколи й не збагнете,  
Як вию тут нераз, читаючи бува  
Старі календарі чи галицьких поетів!

Ні, гострих слів таких Вам не знайду ніяк,  
Щоб зясувать це все й пера проткнути вістрям  
Всю гостроверхість фраз львівських нудних писак!  
З глибокодуністю „дажбогових“ магістрів!

І не дивуйтесь Ви, що я їдкий такий!  
Від серця не люблю римованих претенсій  
І прямо стіни дру, шукаючи якийсь  
Поезії рядок, де хоч маленький сенс є!

### Н. Ливицька-Холодна:

Відійшов ти і стало тихо,  
Стало сіро в моїй кімнаті,  
І душа моя знов старчиха,  
І думки мої не крилаті.

Відійшов ти — і знов я сонна,  
Зову осінь зо мною тьмяна.  
А ще вчора весна стодзвонна  
Усміхалась, тобою пяна.

А ще вчора цвіли шкарлати  
На устах моїх і на лицах.  
Ти ще прийдеш? Я буду ждати,  
Мій закоханий юний лицар.

